

11.10.2022

EOAK/7371/2021

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Peter Fagerholm

POLIISIN MENETTELY LIIKETOIMINTAKIELLON VALVONNASSA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli poliisin menettelyä liiketoimintakiellon valvonnassa. Kantelijan mukaan hänet pysäytettiin liikenteessä liiketoimintakiellon valvontaan liittyvän etsintäkuulutuksen perusteella. Kantelijan mielestä etsintäkuulutus on viimeinen keino tavoittaa henkilöä, eikä poliisi hänen mukaansa ollut aikaisemmin yrittänyt tavoittaa häntä millään tavalla liiketoimintakieltoon liittyen. Kantelijan mukaan poliisi ei saanut etsintäkuulutuksella ja pysäytyksellä mitään sellaista tietoa, jota se ei olisi voinut kysyä häneltä kirjallisesti, puhelimitse tai muulla vähemmän haitallisella tavalla.

Kantelijan mukaan poliisi on asettanut hänet sellaiseen asemaan, että hän saa jatkuvasti miettiä milloin häneltä taas tiedustellaan liiketoimintakieltoon liittyviä asioita siten, että ympärillä on ihmisiä, joille asia ei kuulu.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin Poliisihallituksen lausunto. Selvityksensä on antanut Poliisihallituksen poliisitoimintayksikön rikostorjunnan vastuualue. Selvitys ja lausunto oheistetaan tämän ratkaisun liitteenä.

Käytettävissäni on ollut myös kantelijan etsintäkuulutus.

2.1 Selvitykset

Poliisihallituksen poliisitoimintayksikön rikostorjunnan vastuualue on selvityksessään todennut muun muassa seuraavaa:

Henkilön etsintäkuuluttaminen on yksi valvontatoimenpiteistä ja se voi käytännössä yksittäistapauksessa palvella ainoana toimenpiteenä kieltoon määrätyn tavoittamiseksi.

Lähtökohtaisesti kieltoon määrättyä tavoitellaan osoitetietojen perusteella kirjeitse, sähköpostilla, puhelimitse tai muulla käytettävissä olevalla tavalla.

Valvontatoimenpiteitä Suomessa karttavan tai ulkomailla yhteystietoja vailla oleskelevan henkilön, Suomen tai muun maan kansalaisen, tavoittamiseksi kuulutus on käytännössä ainoa vaihtoehto. Tällöin henkilö tavoitetaan jossain vaiheessa kieltoa poliisiin, tullin tai rajavartiolaitoksen muun toimenpiteen yhteydessä.

Liiketoimintakiellon yhtenä lähtökohtana on julkisuus. Liiketoimintakiellon noudattamisen valvonta on määrätty poliisiin tehtäväksi liiketoimintakieltolain 21 a §:n 1 momentin perusteella. Valvonnan toteuttamiseksi poliisi hyödyntää tietojärjestelmiin syötettyjä henkilökuulutuksia. Henkilökuulutuksissa on kyse henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetun lain (616/2019) 5 §:n mukaisesta henkilötietojen käsittelystä tutkintatehtävissä eli tässä tapauksessa poliisitutkinnassa.

Henkilön kuuluttaminen on yksi liiketoimintakiellon valvontatoimenpiteistä, jonka tarkoituksena on saada liiketoimintakieltolain 21 a §:n 2 momentissa tarkoitettuja kiellon voimassaoloaikaisia tietoja kieltoon määrätyn toimeentulosta ja työpaikasta ja niiden muutoksista. Samalla kohtaamistilanteessa voidaan saada muita valvonnan ja liiketoimintakiellon tavoitteiden kannalta tarpeellisia tietoja, kuten tietoja käytössä olevista ajoneuvoista, osoitteista, puhelinnumeroista sekä valvottavan toimintaan liittyvistä kirjanpitovelvollisista ja valvottavan suhteesta niihin. Näin valvonnassa saadut tosiasialliset tiedot voivat olla hyödyllisempiä kuin tiedot, joita valvottava henkilö itse kertoo poliisiin virkahuoneessa toiminnastaan (vertaa esim. reaaliaikainen liikenteen nopeusvalvonta). Valvonnassa saatujen tietojen perusteella voidaan arvioida, onko valvontaa tehostettava, onko tilanteessa saatujen tietojen perusteella jopa syytä epäillä kiellon rikkomista vai tukevatko tiedot näkemystä siitä, että liiketoimintakieltoa noudatetaan. Kuulutus siten täydentää ja voi osin korvata muita valvontatoimenpiteitä, kuten valvottavan tai muiden henkilöiden kutsumisia ja kuulemisia. Liiketoimintakiellon valvonta on määrätty poliisille, joten henkilökuulutukset tukevat poliisille määrättyjen tehtävien tosiasiallista hoitamista. Kuulutuksen perusteella saadaan tietoja kaikilta poliisiasian tietojärjestelmää käyttäviltä viranomaisilta eli poliisitoiminnan eri sektoreiden lisäksi tulli- ja rajaviranomaisilta. Liiketoimintakiellon valvojilta saadun palautteen perusteella henkilökuulutus on hyödyllinen liiketoimintakiellon valvonnassa. Henkilökuulutusten perusteella valvojat saavat tietoa vuosittain noin 10–20 prosentista liiketoimintakieltoon määrättyistä henkilöistä.

Valvottavan kuulutus on koko kiellon ajan kestävä valvontatoimenpide. Sitä ei ole tarkoitettu vastaavaksi toimenpiteeksi kuin henkilön etsintäkuulutus henkilön kertaluontoiseksi tavoittamiseksi poliisille kuuluvan toimenpiteen suorittamiseksi, kuten esimerkiksi rikoksesta epäillyn kiinniottamiseksi. Poliisihallituksen ohjeen POL-2017-48290 mukaisesti Keskusrikospoliisi kirjaa Oikeusrekisterikeskuksen lähettämän liiketoimintakieltorekisterin otteen perusteella kieltoa koskevan ilmoituksen ja etsintäkuulutuksen poliisin tietojärjestelmään sekä siirtää asian käsittelyn toimivaltaiselle poliisiyksikölle.

Liiketoimintakiellon valvonnassa henkilökuulutus tehdään valvonnan toteuttamiseksi eli edellä 2 kohdassa tarkoitettujen tietojen saamiseksi koko valvonnan aikana. Kysymyksessä on siis eri asia kuin henkilön kertaluontoiseksi tavoittamiseksi tarkoitettu henkilökuulutus.

Mikäli etsintäkuulutusta ei tehdä, poliisi ei välttämättä tule tietoiseksi henkilön olevan liiketoimintakiellossa esimerkiksi tilanteissa, joissa partio on henkilön kanssa tekemisissä muun asian yhteydessä. Tästä voi seurata, ettei tilanteessa osata kiinnittää huomiota liiketoimintakiellon valvonnan kannalta merkityksellisiin asioihin.

Poliisiasiaien tietojärjestelmässä oleva kuulutus ei ilman nimenomaisia lisätoimenpiteitä hälytä Revika-järjestelmässä kysymyksenkaltaisissa tilanteissa. Valvojilta saadun palautteen mukaan valvonnassa ei juurikaan tai ei ollenkaan käytetä Revikaa, sillä aina ei tiedetä millä ajoneuvoilla valvottavat liikkuvat. Käyttö rajoittuu pääosin tarveharkintaisiin yksittäistapauksiin, kuten valvontatoimenpidettä karttelevan henkilön tavoittelemiseen.

Poliisihallitus viittaa lausunnossaan rikostorjunnan vastuualueen selvitykseen.

Poliisihallituksen mukaan liiketoimintakiellosta annetun lain 21 a §:n 1 momentissa poliisin nimenomaisesti tehtäväksi on säädetty liiketoimintakiellon noudattamisen valvonta. Sillä seikalla, että saman lainkohdan mukaan valvonnasta on voimassa, mitä poliisilaissa säädetään poliisitutkinnasta ei Poliisihallituksen käsityksen mukaan ole tarkoitettu, että valvonnan suorittamiseksi tehtävät toimenpiteet rajoittuisivat poliisitutkinnassa suoritettaviin kuulemisiin ja muihin vastaaviin toimenpiteisiin, vaan kyseisen säännöksen tarkoituksena on nimenomaan antaa poliisille toimivaltuudet 2 momentissa tarkoitettun selvityksen laatimista edellyttäviin toimenpiteisiin.

Poliisihallituksen mukaan poliisin tehtävään liittyvän henkilön yleisen puhuttamisen ei voida katsoa edellyttävän mitään erityistä toimivaltuutta, koska se ei asiallisesti sisällä henkilön oikeuspiiriin puuttumista. Edelleen kulkuneuvon pysäyttämiseen poliisi on toimivaltainen myös liiketoimintakiellon valvontatapauksissa poliisilain 2 luvun 11 § 1 momentin nojalla.

Liiketoimintakielloon määrätyn henkilötietojen käsittely poliisin tietojärjestelmissä nyt puheena olevalla tavalla on mahdollista henkilötietojen käsittelystä poliisitoiminnassa annetun lain 5 § 1 momentissa tarkoitettun muun poliisille säädetyn valvontatehtävän suorittamiseksi. Yhteenvedona Poliisihallitus toteaa, että sen käsityksen mukaan poliisipartion menettely ja kuulutuksen tekeminen on pohjautunut Poliisihallituksen ohjeistukseen, jossa tehdyt linjaukset perustuvat puolestaan poliisille säädettyihin tehtäviin ja toimivaltuussäätelyyn.

3 RATKAISU

3.1 Lähtökohdat

Laki liiketoimintakiellosta

Liiketoimintakiellosta annetun lain 21 a §:n 1 momentin mukaan kiellon noudattamista valvoo poliisi. Valvonnasta on voimassa, mitä poliisilaissa säädetään poliisitutkinnasta. Liiketoimintakieltoon määrätyn asema poliisitutkinnassa määräytyy poliisilain 6 luvun 2 §:n 2 momentin mukaisesti.

Ensin mainitun lainkohdan 2 momentin mukaan, kun liiketoimintakielto on tullut voimaan, on poliisin laadittava selvitys siitä, mitä liiketoimintaa liiketoimintakieltoon määrätty on harjoittanut ennen kiellon määräämistä ja mihin toimenpiteisiin tämä on ryhtynyt kiellon johdosta. Liiketoimintakieltoon määrätty on velvollinen antamaan selvitystä varten tarpeelliset tiedot. **Hänen on kiellon voimassaoloaikana toimitettava poliisille tämän kehotuksesta selvitys toimeentulostaan ja tiedot työpaikastaan.**

Lain esitöissä (HE 198/1996 vp, s. 24) todetaan muun muassa, että valvottavaan sovelletaan samoja säännöksiä kuin rikoksesta epäiltyyn. Tämä merkitsee yhtäältä sitä, että liiketoimintakieltoon määrättyllä ei olisi totuudessapysymisvelvollisuutta. Hänellä olisi enintään 12 tunnin mittainen läsnäolovelvollisuus poliisitutkinnassa.

Poliisilaki

Poliisilain 1 luvun 3 §:n mukaan poliisin toimenpiteiden on oltava puolustettavia suhteessa tehtävän tärkeyteen, vaarallisuuteen ja kiireellisyyteen, tavoiteltavaan päämäärään, toimenpiteen kohteena olevan henkilön käyttäytymiseen, ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin sekä muihin tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin. (suhteellisuusperiaate)

Poliisilain 1 luvun 4 §:n mukaan poliisin toimenpiteillä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää eikä kenellekään saa aiheuttaa suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi. (vähimmän haitan periaate)

Poliisilain 6 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan poliisitutkinnalla tarkoitetaan muuta poliisin toimitettavaksi laissa säädettyä tutkintaa kuin rikoksen johdosta toimitettavaa esitutkintaa. Sen lisäksi, mitä muualla laissa säädetään, poliisin on toimitettava poliisitutkinta, jos se on ilmoituksen perusteella tai muusta erityisestä syystä tarpeen kadonneen henkilön löytämiseksi taikka palonsyyn selvittämiseksi.

Saman lainkohdan 2 momentin mukaan poliisitutkinta toimitetaan noudattaen tutkinnan laadun edellyttämällä tavalla soveltuvin osin esitutkintalain säännöksiä.

Säännöksen yksityiskohtaisissa perustelussa (HE 224/2010 vp, s. 144) todetaan, että esitutkintalain esitutkintaperiaatteita ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden oikeuksia koskevat 4 luvun säännökset olisivat pitkälti sovellettavissa myös poliisitutkinnassa. Tämä koskee erityisesti tasapuolisuusperiaatetta (1 §), suhteellisuusperiaatetta (4 §), vähimmän haitan periaatetta (5 §), hienotunteisuusperiaatetta (6 §), henkilön aseman selvittämistä (9 §; tarkoittaa tässä yhteydessä kuulemisen syytä), oikeutta käyttää avustajaa (10 §), käsittelykieltä (12 §) sekä ilmoitusten, kutsujen ja kirjeiden kieltä (14 §). Esitutkintalain 7 luvussa olevista kuulusteluja koskevista säännöksistä tulisivat sovellettaviksi erityisesti kuulusteltavan läsnäoloa (1 §; pois lukien rikoksesta epäiltyä koskeva rajoitus) ja kuulusteltavan kohtelua (5 §) koskevat säännökset.

Poliisilain 6 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan, jos poliisitutkinta toimitetaan henkilön oikeuksiin tai velvollisuuksiin vaikuttavan asian selvittämiseksi, häneen sovelletaan esitutkintalain asianosaista koskevia säännöksiä. Säännöksen **2 momentin mukaan**, jos poliisitutkinta toimitetaan sen selvittämiseksi, onko jollekin henkilölle tuomittava tai määrättävä rangaistukseen verrattava seuraamus, häneen sovelletaan rikoksesta epäiltyä koskevia esitutkintalain säännöksiä.

Säännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa (HE 222/2010 vp, s. 144) todetaan, että pykälän 2 momentissa tarkoitettulla henkilöllä ei olisi totuudessapysymisvelvollisuutta. Rikoksesta epäiltyä koskevien esitutkintalain säännösten soveltaminen ei tarkoita sitä, että häntä kuultaisiin rikoksesta epäiltynä. Häneen sovellettaisiin rikoksesta epäiltyä koskevien säännösten lisäksi niitä säännöksiä, jotka koskevat esitutkinnan asianosaista yleensä.

Säännöksen perusteluissa todetaan myös, että esitutkintalain 6 luvun säännösten soveltamiseen poliisitutkinnassa, sovellettaviksi voivat tulla 4-6 §:n säännökset tutkintatoimenpiteiden viivytyksettömästä aloittamisesta, läsnäolon kestosta ja poistumisen estämisestä. Läsnäolon keston osalta on huomattava se, että yleensä poliisitutkinnassa kuultavakin olisi velvollinen olemaan läsnä tutkinnassa enintään 6 tuntia kerrallaan. Henkilö, johon sovellettaisiin rikoksesta epäiltyä koskevia säännöksiä, olisi kuitenkin velvollinen olemaan läsnä kerrallaan enintään 12 tuntia. Koska pidättämisen edellytyksiä pelkästään poliisitutkinnan perusteella ei voisi syntyä, tällaista henkilöä ei voitaisi velvoittaa olemaan läsnä enintään 24 tuntia. Rikoksesta epäiltyä koskevien säännösten soveltamisalaan kuuluvan henkilön poistuminen voitaisiin estää uuden esitutkintalain 6 luvun 6 §:n nojalla.

Poliisilain 6 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan, jos henkilöllä saattaa olla poliisitutkinnassa tarvittavia tietoja, hän on velvollinen kutsusta saapumaan poliisitutkintaan sen poliisilaitoksen toimialueella, jossa hän oleskelee.

Saman lainkohdan 2 momentin mukaan, jos poliisitutkintaan kutsuttu jättää ilman hyväksyttävää syytä kutsun noudattamatta, hänet voidaan päällystään kuuluvan poliisimiehen päätöksellä noutaa sinne noudattaen, mitä esitutkintalain 6 luvun 2 §:ssä säädetään noudosta esitutkintaan. Jos poliisitutkintaa varten on määrätty tutkinnanjohtaja, hän päättää noutamisesta.

Säännöksen perusteluissa (HE 222/2010 vp, s. 145) todetaan, että kutsussa poliisitutkintaan olisi ilmoitettava tutkittavana oleva asia ja kutsuttavan asema poliisitutkinnassa. Lisäksi todetaan, että noudon osalta on huomattava se, että nouto olisi mahdollinen edelleenkin vain, jos kutsuttu jättää ilman hyväksyttävää syytä kutsun noudattamatta. Pykälässä viitatus esitutkintalain 6 luvun 2 §:n mukaan rikoksesta epäilty voitaisiin noutaa esitutkintaan tietyissä tapauksissa ilman kutsuakin. **Tämä ei kuitenkaan tulisi kysymykseen sellaisen poliisilain 6 luvun 2 §:n 2 momentissa tarkoitetun henkilön kohdalla, johon sovellettaisiin rikoksesta epäiltyä koskevia säännöksiä.**

Esitutkintalaki

Esitutkintalain 6 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan, jos esitutkintaan kutsuttu jättää ilman hyväksyttävää syytä kutsun noudattamatta, hänet voidaan noutaa sinne. Rikoksesta epäilty voidaan noutaa ilman kutsuakin, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta ja on todennäköistä, että hän ei noudata kutsua, tai jos on syytä epäillä, että hän kutsun saatuaan ryhtyy pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa.

Saman lainkohdan mukaan noudosta päättää tutkinnanjohtaja. Noudosta on annettava noudettavaksi määrätylle kirjallinen määräys. Jos määräystä ei asian kiireellisyyden vuoksi ole kirjallisena, määräys ja sen perusteena olevat seikat on kerrottava noudettavalle kiinniottamisen yhteydessä.

Poliisihallinnon ohjeistus

Poliisihallituksen liiketoimintakielton tutkintaa ja valvontaa koskevassa ohjeessa (POL-2017-48290) todetaan (kohta 1.2), että poliisiyksiköt vastaavat liiketoimintakieltoon määräämisen edellytysten tutkinnasta ja liiketoimintakielton noudattamisen valvonnasta. Keskusrikospoliisi vastaa keskitetysti liiketoimintakieltoon määrätyn valvonnan alkutoimien täytäntöönpanosta. Lisäksi Keskusrikospoliisi koordinoi valvontaa pitämällä yllä valvojien yhteystietoja yhdessä poliisilaitosten kanssa sekä huolehtimalla valvontaa koskevasta tilastoinnista.

Ohjeen mukaan valvonnan ei tule rajoittua ainoastaan teemavalvontajaksoille, vaan sen tulee olla kattavampaa. Poliisiyksiköt turvaavat riittävät henkilöresurssit valvonnan toteuttamiseksi.

Ohjeen mukaan (kohta 3.2) mukaan keskusrikospoliisi kirjaa Oikeusrekisterikeskuksen lähettämän ilmoituksen perusteella kieltoa koskevan ilmoituksen ja etsintäkuulutuksen poliisin tietojärjestelmään sekä siirtää asian käsittelyn toimivaltaisen poliisiyksikön nimeämälle valvojalle. Samoin Keskusrikospoliisi välittää keskitetysti valvojille tiedoksi aiempaa liiketoimintakieltoa koskevat muutokset.

Valvontatoimenpiteistä (kohta 3.3) todetaan ohjeessa muun muassa, että valvojan poliisiyksikön on laadittava selvitys siitä, mitä liiketoimintaa liiketoimintakieltoon määrätty on harjoittanut ennen kiellon määräämistä ja mihin toimenpiteisiin tämä on ryhtynyt kiellon johdosta. Selvitys on laadittava viivytyksettä liiketoimintakieltoon määräämisestä. Liiketoimintakieltoon määrätyn velvollisuutena on antaa selvitystä varten tarpeelliset tiedot. Kiellon voimassaoloaikana liiketoimintakieltoon määrätyn on poliisin kehotuksesta toimitettava poliisille selvitys toimeentulostaan ja tiedot työpaikastaan. Poliisin tekemästä selvityksestä tulee ilmetä henkilön toimeentuloon ja työpaikkaan liittyvien tietojen ohella muun muassa tiedot siitä, onko valvottava hankkiutunut eroon liiketoimintakieltoihin mukaan kielletyistä liiketoiminnasta, tehtävistä ja toimista. Liiketoimintakiellon tultua voimaan kieltoon määrätyn henkilön antama selvitys sekä valvonnan aikana ilmi tulleet muut valvontatiedot täydennetään liiketoimintakiellon voimassaolon ajan avoimena olevaan S-ilmoitukseen.

Liiketoimintakiellon määrätyn henkilön kohtaamisesta (kohta 3.4) todetaan ohjeessa, että tavattaessa liiketoimintakieltoon määrätty henkilö muun poliisitoiminnan yhteydessä, **poliisin tulee tiedustella liiketoimintakieltoon määrättyä henkilöä toimeentuloon ja työpaikkaan liittyviä tietoja: työpaikka, työnantaja, palkka- ja muut tulot sekä tavoitettavuuden vuoksi osoite ja puhelinnumerot**. Edellä mainitut tiedot on toimitettava liiketoimintakieltoa valvovalle poliisiyksikölle. Mikäli liiketoimintakieltoon määrätty henkilö on liikkeellä ajoneuvolla, myös ajoneuvoa koskevat tiedot toimitetaan valvovalle poliisiyksikölle. Liiketoimintakieltoon määrätyn henkilön käytössä oleva ajoneuvo voidaan tarvittaessa syöttää poliisiautossa käytettävään liikenteen valvontajärjestelmään. Etsintäkuulutus on voimassa liiketoimintakiellon ajan, joten sitä ei peruuteta suoritetun yksittäisen toimenpiteen jälkeen.

Ohjeen mukaan lyhyen ajan sisällä usein toistuvissa valvottavan kohtaamistilanteissa, kuten esimerkiksi tapauksessa, jossa henkilö käy säännöllisesti rajan takana työssä, tulee ottaa huomioon sekä suhteellisuus- että vähimmän haitan periaate (Ks. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen kanteluratkaisu Dnro 3076/4/15). Jottei valvottavan kannalta tilanne pääse muodostumaan suhteellisuusperiaatteen vastaiseksi, tulee valvojan seurata valvottavaan kohdistuvien valvontatoimien määrää ja tarvittaessa puuttua tähän. Kenttätilanteissa poliisimies voi olla suoraan yhteydessä valvonnasta vastuussa olevan poliisilaitoksen valvojaan. Ennen aiottua toimenpiteen suorittamista poliisimies voi myös itse nähdä henkilön liiketoimintakiellon valvontaa koskevasta S-ilmoituksesta, kuinka usein valvottava on ollut toimenpiteiden kohteena.

Etsintäkuuluttamisesta

Etsintäkuulutuksen määritelmästä ei ole säädetty laissa, vaikkakin useissa viranomaisten toimintaa koskevissa laeissa etsintäkuulutuksen käsitettä käytetään. Poliisin antamalla etsintäkuulutuksella tarkoitetaan asianomaisen poliisiviranomaisen päätökseen perustuvaa ilmoitusta, joka poliisin henkilörekisterin avulla saatetaan viranomaisten tiedoksi ja jossa pyydetään tietyn henkilön tavoittamiseksi tarpeellisia tietoja. Kuulutuksen tarkoituksena on saada etsittyyn henkilöön tai hänen hallussaan olevaan omaisuuteen kohdistetuksi kuulutuksessa yksilöity virkatoimi (HE 224/2010 vp, s. 76).

Etsintäkuulutus sellaisenaan ei ole itsenäinen pakkokeino, vaan keino tavoittaa henkilö, jolta laillisella perusteella on riistettävä vapaus tai joka on muun viranomaistoimen kohteena. Vaikka etsintäkuulutuksista ei ole laissa yleisiä säännöksiä, on selvää, että etsintäkuulutuksessa mainitun toimenpiteen pyytjä on vastuussa siitä, että lailliset edellytykset toimenpiteelle ovat olemassa. Etsintäkuulutuksessa pyydetyn toimenpiteen mukaan toimiva virkamies puolestaan vastaa siitä, että toimenpide kohdistuu oikeaan henkilöön ja toimenpiteissä noudatetaan laillisia menettelytapoja.

3.2 Arviointi

Totean aluksi, ettei minulla ole aihetta epäillä poliisipartion jäsenten taikka etsintäkuulutuksen syöttänyttä poliisimiestä sellaisesta menettelystä, joka antaisi aihetta tutkia heidän menettelyänsä enempiä. Käytettävissäni olevan aineiston perusteella he ovat noudattaneet Poliisihallituksen ohjeistusta liiketoimintakiellon valvonnasta.

Arvioitavaksi tulee lähinnä se, onko perusteita etsintäkuuluttaa liiketoimintakieltoon määrätty henkilö (jatkossa *valvottava*) hänen kuulemisekseen. Totean tältä osin seuraavaa.

Laki liiketoimintakiellosta on tullut voimaan vuonna 1986, jonka jälkeen siihen on tehty eräitä muutoksia. Lain säännökset kiellon noudattamisen valvonnasta ovat hyvin suppeat. Tuo laki ei sinällään anna poliisille valvonnan suorittamiseksi muita valtuuksia kuin että poliisi **voi velvoittaa** valvottavan antamaan liiketoimintakiellosta annetun lain 21 a §:n 2 momentissa tarkoitettua poliisin selvitystä varten tarpeelliset tiedot, ja toimittamaan kiellon voimassaoloaikana poliisille tämän kehotuksesta selvityksen toimeentulostaan ja tiedot työpaikastaan. Tätä menettelyä voidaan sinänsä pitää vähimmän haitan periaatteen mukaisena. Tiedot, kuten työ- ja palkkatodistukset, voidaan käsitykseni mukaan pyytää tarvittaessa toimittamaan poliisille esimerkiksi postitse tai sähköisesti.

Liiketoimintakiellon valvonnassa on lain mukaan kyse poliisitutkinnasta, josta säädetään poliisilaissa, ja johon soveltuvin osin sovelletaan myös esitutkintalain säännöksiä. Tämä tarkoittaa muun muassa, että poliisi voi kutsua valvottavan kuultavaksi. Mikäli on perusteltua syytä kuulla valvottavaa henkilökohtaisesti, tulevat sovellettaviksi muun muassa esitutkintalain rikoksesta epäiltyä koskevat säännökset. Korostan, että sekä poliisi- että esitutkinnassa ensisijainen menettelytapa kuultavan henkilön tavoittamiseksi on aina henkilön kutsuminen lähimmälle poliisiasemalle.

Poliisihallitus on ohjeistanut, että valvottavat tulee etsintäkuuluttaa koko liiketoimintakiellon voimassaolon ajaksi. Totean, että kantelijan etsintäkuulutuksessa on tieto siitä, että hänet on määrätty liiketoimintakieltoon. Etsintäkuulutuksen mukaan tavattaessa on ”todettava olosuhteet”. Etsintäkuulutuksen mukaan, mikäli havaitaan liiketoimintakiellon rikkomista, siitä on ilmoitettava tutkijalle. Lisäksi etsintäkuulutus sisältää **toimenpidepyynnön**: ”tavattaessa puhutettava ja ilmoitettava tutkijalle seuraavat tiedot: tapaamisolosuhteet, työpaikka/työnantaja ja palkkatiedot, mahdollinen liiketoiminta, kotiosoite ja puhelinnumero sekä ajoneuvon rekisteritunnus ja omistaja/haltija.”

Sen lisäksi, että valvottava etsintäkuulutetaan nimen ja henkilötunnuksen perusteella, Poliisihallitus on ohjeistanut, että myös valvottavan käyttämä ajoneuvo voidaan syöttää poliisiautossa käytettävään ”liikenteen valvontajärjestelmään”. Epäselväksi jää, onko kyseinen ”liikenteen valvontajärjestelmä” sama kuin poliisiautoissa käytössä oleva REVICA-järjestelmä, eli rekisterikilpiä lukeva videovalvontalaitteisto. Joka tapauksessa totean, että oikeusasiamiehen kanslian poliisiasioiden esittelijät ovat 9.3.2022 tutustuneet Helsingin poliisilaitoksessa REVICA-järjestelmään.

Esittelyssä saadun tiedon mukaan REVIKA tekee ns. hiteistä automaattisesti omistaja/haltijakyselyn poliisiasiain tietojärjestelmästä ja REVIKA-järjestelmässä tulevat näkyviin etsintäkuulutukset. Käsitykseni mukaan siten myös liiketoimintakieltoon liittyvät etsintäkuulutukset voivat tulla rekisteritunnuksen perusteella näkyviin REVIKA-järjestelmässä.

Nyt käsillä olevassa tapauksessa jää jossain määrin epäselväksi, aiheuttiko kantelijan pysäyttämisen nimenomaan REVIKA-hälytys vai johtuiko pysäyttäminen ehkä muusta(kin) syystä. Kuitenkin kantelijan mukaan poliisit olivat kertoneet pysäytyksen syyksi nimenomaan etsintäkuulutuksen. Pysäytyksen syy ei tarkemmin ilmene poliisin tehtävänrekisteristä, jossa viitataan ylinopeudesta annettuun suulliseen huomautukseen. Joka tapauksessa etsintäkuulutus on johtanut siihen, että poliisipartio oli tiedustellut kantelijalta tietoja muun muassa tämän työpaikasta ja liiketoiminnasta.

En pidä hyväksyttävänä sitä, että valvottavat automaattisesti etsintäkuulutetaan siinä tarkoituksessa, että heidät tulee tavattaessa kuulla liiketoimintakieltoon liittyen. Korostan, että laki liiketoimintakiellosta lähtee siitä, että valvottava ensisijaisesti veloitetaan antamaan tarpeelliset tiedot poliisin selvitystä varten ja toimittamaan poliisille selvitys toimeentulostaan ja tiedot työpaikastaan. Kun kyse on poliisitutkinnasta, valvottava voidaan perustellusta syystä kutsua henkilökohtaisestikin kuultavaksi lähimmälle poliisiasemalle. Etsintäkuuluttamiseen kuulemista varten ei käsitykseni mukaan voida turvautua tehokkuusnäkökohtien vuoksi tai muutoinkaan resurssi- tai mukavuussyistä.

Etsintäkuuluttaminen nimenomaan **valvottavan kuulemiseksi** voi käytännössä muistuttaa tosiasialliselta luonteeltaan noutoa poliisitutkintaan ilman kutsua. Näin voi olla esimerkiksi juuri silloin, kun valvottava pysäytetään liikenteessä ja kuullaan heti etsintäkuulutuksen perusteella. Korostan, että toisin kuin esitutkinnassa tietyin edellytyksin, nouto ilman kutsua ei ole poliisitutkinnassa sallittua. Poliisilain 6 luvun 3 §:n mukaan, jos poliisitutkintaan kutsuttu jättää ilman hyväksyttävää syytä kutsun noudattamatta, hänet voidaan päällystään kuuluvan poliisimiehen päätöksellä noutaa sinne. Jos poliisitutkintaa varten on määrätty tutkinnanjohtaja, hän päättää noutamisesta. Tutkija ei siten voisi päättää valvottavan etsintäkuuluttamisesta tarkoituksessa kuulla tätä.

Totean, että kantelussa tarkoitettuna kaltaisessa tilanteessa, missä valvottavalta tiedustellaan suullisesti tietoja muun muassa tämän työpaikasta ja toimeentulosta, ei ole kyse ”yleisestä puhuttamisesta”, johon Poliisihallitus viittaa. Puhuttaminen (kuuleminen) tehdään yksinomaan liiketoimintakielton valvomiseksi ja se perustuu liiketoimintakiellosta annetun lain 21 a §:n 2 momenttiin.

Poliisilla ei ilman laissa säädettyä nimenomaista toimivaltaa ole oikeutta velvoittaa kansalaisia kertomaan heille tietoja työpaikastaan tai toimentulostaan. Nämä tiedot ovat lähtökohtaisesti jokaisen henkilön yksityiselämään kuuluvia tietoja. Valvottavaa puhuttaessa on kyse kuulusteluun vertautuvasta tilanteesta (tiedot kirjataan ja välitetään tutkijalle), jossa valvottavalla on myös läsnäolovelvollisuus (esitutkintalaki 6 luvun 5 §:n 1 momentti).

Käsitykseni mukaan automaattinen etsintäkuuluttaminen valvottavan kuulemiseksi on myös omiaan johtamaan poliisilaissa (ja myös esitutkintalaissa) säädettyjen suhteellisuus- ja vähimmän haitan periaatteiden vastaisiin tilanteisiin. On otettava huomioon, että liiketoimintakielto yleensä kestää useita vuosia, jona aikana myös etsintäkuulutus valvottavan kuulemiseksi on voimassa. Ohjeen mukaan etsintäkuulutusta ei peruuteta suoritetun yksittäisen toimenpiteen jälkeen, joten käytännössä valvottava voi joutua etsintäkuulutuksen voimassaoloaikaan usein ja tiheästikin viranomaisten toiminnan kohteeksi ilman, että tämä olisi valvonnan kannalta perusteltua. Hän voi myös joutua perusteetta hyvinkin yllättäviin tilanteisiin, ei pelkästään liikenteessä, vaan myös raja- asemilla matkustellessaan (kuten apulaisoikeusasiamiehen ratkaisemassa kanteluasiassa dnro 3076/4/15).

Totean vielä seuraavaa.

Poliisihallituksen poliisitoimintayksikön mukaan ilman etsintäkuulutusta poliisi ei välttämättä tule tietoiseksi henkilön olevan liiketoimintakiellossa esimerkiksi tilanteissa, joissa poliisipartio on henkilön kanssa tekemisissä muun asian yhteydessä. Tästä voi poliisitoimintayksikön mukaan seurata, ettei tilanteessa osata kiinnittää huomiota liiketoimintakiellon valvonnan kannalta merkityksellisiin asioihin.

Pidän sinänsä hyväksyttävänä, että liiketoimintakieltoon määrätyt etsintäkuulutetaan, jotta poliisimiehillä on tarvittava tieto, jonka perusteella kieltoa voidaan myös kentällä valvoa. Vastaavanlainen tilanne on myös esimerkiksi lähestymiskieltoon määrättyjen henkilöiden osalta, joita käsitykseni mukaan myös etsintäkuulutetaan. Olennaista on kuitenkin se, mitä toimenpiteitä etsintäkuulutuksessa pyydetään. Korostan, että puheena oleva näkökohta ei edellytä, että etsintäkuulutuksessa aina nimenomaisesti pyydetään, että valvottava kuullaan liiketoimintakiellon johdosta.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.2 esittämäni käsitykset liiketoimintakiellon valvontaan liittyvien etsintäkuulutusten toteuttamisesta Poliisihallituksen tietoon.

Pyydän Poliisihallitusta ilmoittamaan minulle 28.2.2023 mennessä, mihin toimenpiteisiin se on mahdollisesti ryhtynyt tämän päätökseni johdosta.

Kantelu ei johda muihin toimenpiteisiin.